

РОЗДІЛ II. ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ ТЕКСТУ, ДИСКУРСОЛОГІЇ, КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Тетяна Бойко

ORCID: 0000-0002-8611-584X

УДК 811.161.2'373:821.161.2-31.09(092)

DOI: 10.31558/1815-3070.2023.46.4

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ МАКРОКОНЦЕПТУ ЖИТТЯ (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАННЯ В. ВИННИЧЕНКА «ДРІБНИЦЯ»)

Статтю присвячено дослідженню семантико-функційного потенціалу художнього макроконцепту життя в оповіданні В. Винниченка "Дрібниця". Проаналізовано головні лінгвокогнітивні ознаки та аксіологічні параметри ментальної одиниці концептуальної системи художнього твору. У процесі дослідження з'ясовано, що макроконцепт життя репрезентовано з позиції людиноцентризму й основний акцент зроблено на об'єктивацію ціннісного виміру людського існування. Здійснено вибірку мікроконтекстів, що вербалізують життєвий цикл особистості; виокремлено шість концептів як складників досліджуваного макроконцепту.

Ключові слова: В. Винниченко, вербалізація, життя, концепт, макроконцепт, оповідач, персонаж, художній концепт.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. За останні десятиріччя в сучасній лінгвістичній науці широкого висвітлення набув інтегративний підхід у вивченні особливостей функціонування мовних одиниць. У науковому доробку Ф. Бацевича, А. Білецького, А. Вежбицької, Н. Скрипник та ін. простежено, що важливим методологічним підґрунтям у дослідженні будь-якої мови є її взаємозв'язок зі свідомістю, мисленням та культурою певного народу. Нині фундаментальне значення мають праці О. Гоменюк, Н. Єщенко, В. Кононенка, Н. Сніжко, О. Черненко та ін., у яких здійснено спробу розкрити національно-мовну своєрідність та неповторність окремої мовної спільноти, виявити лінгвокультурний код етносу на тлі мовної картину світу.

Художній текст є одним із джерел, що акумулює значний обсяг знань про навколишній світ, зберігає та відтворює віковічні традиції, звичаї, цінності та вірування декількох поколінь. Із огляду на ці властивості цілком прогнозовано кваліфікувати «художній текст як один зі складників культури, що відображає світоглядні орієнтири нації крізь призму індивідуально-авторського, художньо-образного мислення та особливостей сприйняття світу, який закодований у тексті у системі концептів». Визначальною рисою художніх концептів є наявність диференційного співвідношення між універсальними, загальнонародними та індивідуальними, самобутніми уявленнями та поняттями, які розкриває автор у творі (Бойко 2023: 27).

Макроконцепт життя є універсальним та ключовим ментальним конструктом, який функціонує на світоглядних засадах представників різних етнічних груп загалом та в ідіолектах письменників певного етносу зокрема. Дослідження макроконцепту життя як елемента індивідуально-авторської картини світу дозволяє виявити спільні, відмінні та самобутні (оказіональні) риси у специфіці

вираження аналізованого макроконцепту. Звідси й виникає зацікавленість у дослідників та необхідність наукових розвідок у галузі лінгвоконцептології.

Аналіз досліджень з проблеми. Макроконцепт *життя* неодноразово був об'єктом численних лінгвістичних розвідок, специфіку його функціонування вивчали в різних аспектах. Зокрема, значний унесок у розробку теоретико-методологічної основи дослідження аналізованого макроконцепту зробили О. Близнюк, М. Бобро, Н. Бойко, І. Іванова, Л. Коткова, І. Каціон, Л. Кравець, Ж. Краснобаєва-Чорна, Д. Макуха, О. Приходченко, О. Решетняк, І. Саєвич, О. Черненко та ін.

Поміж мовознавчих студій вагоме науково-теоретичне напрацювання впровадила Ж. Краснобаєва-Чорна, запропонувавши конструктивний підхід до концептуального аналізу. Дослідниця стверджує, що концептуальний аналіз має бути «спрямований на виявлення й осмислення структури вербалізованого концепту з метою з'ясування обставин його формування, знаходження властивих для нього системних зв'язків та їхніх відмінностей від інших концептів» (Краснобаєва-Чорна 2009: 43). Зважаючи на необхідність реалізації поставлених цілей, мовознавиця пропонує застосовувати дворівневий алгоритм концептуального аналізу, який передбачає декілька етапів: 1) окреслення ядра певного концепту шляхом аналізу його лексичного значення; 2) установлення периферії концепту; 3) опрацювання ідеографічної структури концепту; 4) визначення місця концепту в загальній концептуальній схемі української мови – перший рівень; 5) добір фонової інформації для кожного семантичного поля, групи, підгрупи; 6) виокремлення змісту мікроконцептів; 7) окреслення асоціативно-образного комплексу складників концепту – другий рівень (Краснобаєва-Чорна 2009: 43). На нашу думку, варто здійснювати поглиблений концептуальний аналіз окремого лінгвоментального конструкту, оскільки така ретельна поетапна наукова розвідка дозволяє дослідити та схарактеризувати особливості вияву поняттєвого, асоціативно-образного та оцінного складників структури концепту.

Макроконцепт *життя* – це базовий полісемний складник мовної картини світу, вербальне вираження якого найчастіше розкривається в мовній тканині художнього тексту. Зазвичай головний ідейний зміст твору потребує декодування, лінгвістичного аналізу, що й зумовлює науковий інтерес дослідників. Аналізований макроконцепт нерідко ставав об'єктом мовознавчих студій, його вивчали з огляду на антропоцентричні, структурно-семантичні, етнолінгвістичні та лінгвокультурологічні чинники. Зокрема, І. Саєвич називає макроконцепт *життя* «лінгвокультурною домінантою» й потрактовує цю домінанту як «багатовимірну ментальну сутність, наділену екзистенційною значущістю й аксіологічним компонентом, що має широку репрезентативність у мові» (Саєвич 2015: 67).

Варто зауважити, що серед українських науковців наявні різні припущення щодо структурної організації означеного макроконцепту. Так, мовознавиця І. Саєвич зазначає, що на основі зібраного нею мовного матеріалу «визначено організацію концептосфери життя» (Саєвич 2015: 68). Натомість дослідниця

Ж. Краснобаєва-Чорна схиляється до думки, що макроконцепт *життя* є складною структурою, «оскільки складається з комплексу мікроконцептів» (Краснобаєва-Чорна 2009: 44). Звертаємо увагу на розбіжності у наукових поглядах та неузгодженість термінології, про що свідчать ужиті різні терміни («концептосфера», «макроконцепт»). Справді, у галузі лінгвоконцептології є чимало дискусійних теоретичних питань і проблема структури концептів усе ще залишається не вирішеною.

Однак, незважаючи на складність наукової проблеми, в українському мовознавстві О. Селіванова здійснила спробу конструктивно підійти до вирішення проблеми структури концептів. Дослідниця вважає, що структура концептів не є сталою, а змінюється у процесі взаємодії з іншими ментальними конструктами. Спираючись на дослідження попередників, учена дійшла висновку, що «принцип дифузності концептів зумовлений намаганням відокремити мовне як структуроване й концептуальне як розмите та невизначене в пізнавальних процесах» (Селіванова 2008: 417). Це твердження дослідниці можна простежити на основі контекстів, що відбивають часопросторові зрізи, співвідношення концептів з когнітивними, культурологічними, емоційно-психологічними тощо виявами. Дослідниця стверджує, що важливою ознакою окремого концепту є його «неізольованість», тобто здатність сполучуватися з іншими ментальними конструктами, що дозволяє збагачувати та уточнювати їх зміст новою або ж додатковою інформацією (Селіванова 2008: 418).

Структура макроконцепту *життя* досить розлога, тому лінгвісти у своїх наукових студіях намагаються ретельно виявляти й аналізувати всі дотичні, первинні та похідні семантичні й асоціативно-образні елементи, що виникають у свідомості як відповідь на стимул *життя*. Детальне окреслення обсягу змісту аналізованого концепту запропонувала Ж. Краснобаєва-Чорна, яка виявила ядро макроконцепту *життя*, що базується на семи значеннєвих складниках, та визначила п'ятнадцять периферійних мікроконцептів, навколо яких формуються семантичні поля (*доля, особа, родина, шлюб, суспільство, діяльність, засоби існування, життєвий інтерес, скрута, період, місце, ціна, непередбачуваність, неминучість, ризик*) (Краснобаєва-Чорна 2009: 44). І. Саєвич розуміє структуру макроконцепту *життя* як «сукупність ієрархічно підпорядкованих доменів і парцел, базовими з яких є: «існування», «суб'єкт онтології», «простір», «час», «діяльність», «спосіб життя», «якість життя», «почуття та емоції» (Саєвич 2015: 68). Подібних класифікацій конститутивних компонентів означеної мовно-ментальної одиниці дотримується й М. Бобро (Бобро 2018: 70), проте дослідниця дещо розширює поняттєвий спектр ядра концепту (макроконцепту), актуалізуючи його найголовніші виміри: біологічний, локативний та соціальний (Бобро 2018: 59). Теоретичні напрацювання лінгвістів уможливають установити основні структурні властивості та лінгвокогнітивні ознаки макроконцепту життя в художньому творі.

Мета пропонованого дослідження – проаналізувати лінгвокогнітивні ознаки художнього макроконцепту *життя*, зокрема з'ясувати його семантико-функційні вияви та аксіологічні параметри в оповіданні, що належить до першого періоду творчості В. Винниченка. У дослідженні передбачено

виконання таких **завдань**: 1) описати мовні засоби вербалізації макроконцепту *життя*; 2) виокремити концепти, що належать до ключових складників художнього макроконцепту; 3) схарактеризувати лінгвостилістичні особливості функціонування досліджуваного лінгвоментального конструкту в прозовому творі В. Винниченка; 4) визначити кількісні показники слововживань лексем та фразем, що об'єктивують макроконцепт *життя*.

Об'єктом дослідження є художній макроконцепт *життя* як складник системи духовних цінностей в ідіолекті В. Винниченка; **предметом** аналізу є структура та семантика макроконцепту *життя*, лексичні та фразеологічні одиниці як ключові його об'єктиватори та їхні аксіологічні виміри у цілісній системі художнього тексту.

Матеріалом для аналізу послугувало оповідання «Дрібниця», яке належить перу класика української літератури В. Винниченка.

У статті використано **методи**: *описовий*, за допомогою якого було схарактеризовано мовні засоби; *методи аналізу та синтезу*, завдяки яким було систематизовано зібраний фактичний матеріал та узагальнено отримані результати; *метод контекстуально-інтерпретативного аналізу*, який використано для визначення функційного навантаження мовних одиниць; частково застосовано *метод концептуального аналізу*, оскільки в авторському творі фіксований набір вербалізаторів концепту; *кількісного аналізу*.

Наукова новизна статті полягає в тому, що вперше об'єктом комплексного лінгвістичного аналізу став макроконцепт *життя* в малодослідженому творі першого періоду творчості В. Винниченка, що охоплює 1902-1906 рр. Головною філософською проблемою прозового твору є питання життя і смерті.

Теоретична цінність полягає в розробленні структурної класифікації лексем і фразем, що об'єктивують макроконцепт життя, виявленні співвідношення слів і слівформ із кореневою морфемою *жи*, розширенні емпіричної бази теоретичних досліджень, у вивченні індивідуально-авторської концептуальної системи зокрема та ідіолекту письменника загалом. Отримані результати дослідження сприяють розширенню знань у сфері аналізу художнього тексту.

Практична цінність дослідження зумовлена можливістю використання його результатів для розроблення навчальних курсів і спецкурсів із лінгвістики тексту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Макроконцепт *життя* належить до фундаментальних складників ідіолекту В. Винниченка й позначений соціально-психологічними та ідейно-політичними впливами, що відігравали значну роль у становленні особистості в умовах тогочасного суспільного устрою. Розкриваючи екзистенційні проблеми персонажів у творах, автор неодноразово моделює межові ситуації, у яких прагне дати відповідь на віковичне філософське питання – питання сенсу життя. В оповіданні «Дрібниця» аналізований макроконцепт найбільш широко об'єктивовано саме з позиції людиноцентризму, тобто основний акцент зроблено на ціннісних вимірах людського існування.

В українському мовознавстві наявні наукові розвідки, присвячені дослідженню ідіолекту В. Винниченка, і навіть є напрацювання щодо характеристики означеного

макроконцепту. Так, Н. Бойко та Л. Коткова зазначають, що макроконцепт *життя* в ідіолекті майстра художнього слова належить «до структуровірних центрів художніх текстів» (Бойко, Коткова 2017: 106). Мовознавиці розглянули різні семантичні плани онтологічної мовно-ментальної одиниці, серед яких виокремили «межі біологічного життя людини, історичного життя України, політичне, революційне життя, життя українського народу, сторінки державного життя, життя в Україні, життя за кордоном, життя міста, життя в «закутку», хутірське життя, життя громадське, атмосфера духовного життя, атмосфера родинного життя, період повоєнного життя, життя української еміграції» (Бойко, Коткова 2017: 106–107). Дійсно, індивідуально-авторська концептуальна картина світу В. Винниченка надзвичайно розлога, і щоб ґрунтовно проаналізувати всі сфери окремого концепту, потрібно розширювати об'єкт наукового дослідження або ж навпаки – звужувати його до окремої лінгвістичної студії, присвяченій означеному малодослідженому твору. Зазначене передбачає можливість доповнити наявні напрацювання.

Головною особливістю художнього концепту є відображення чуттєво-образного мислення та індивідуально-авторського досвіду на тлі загальнонаціональних поглядів та уявлень, що позначені впливом культурних чинників. Дослідниця К. Головачева вважає за необхідне розмежовувати художні та пізнавальні концепти, які є предметом вивчення інших гуманітарних дисциплін (філософії, психології, соціології та ін.). Предметний зміст пізнавальних концептів «підпорядкований законам логіки у відповідності до реальної дійсності» на відміну від художніх, які є «вільні від рамок логічного визначення» (Головачева 2014: 46). Макроконцепт *життя* в оповіданні В. Винниченка «Дрібниця» варто розглядати як художній макроконцепт, оскільки письменник прагне передати не тільки предметний зміст, але й увиразнити його крізь призму ірраціонального (емоції, почуття, інтенції). Задля досягнення якісно високого рівня художнього простору автор «тяжіє до образів та символів», які мають асоціативний зв'язок зі своїми значеннєвими планами й розкривають ідейний зміст твору (Головачева 2014: 46; Чистяк 2016: 158).

У результаті дослідження макроконцепту *життя* на матеріалі художнього твору виявлено вербалізатори, які виражені однокореновими лексемами зокрема різними частинами мови. Мовна експлікація онтологічної категорії на дериваційному рівні свідчить про значний семантико-функційний потенціал лексеми-імені концепту. В аналізованому оповіданні В. Винниченка фіксуємо словотвірну парадигму, що поєднує слова й словоформи з кореневою морфемою **жи**: *життя, життю, життям, житті; жити, жив, жив-поживав, жила, живе, живу, живуть, живем, живемо, живеш; живі, живого, животворящий, життьове, живо*, які репрезентують основні семантичні та лексико-граматичні ознаки концепту. Досліджено, що частота функціонування стрижневих лексем різна: іменник *життя* складає 67 слововживань, а дієслово *жити* – 23 слововживання (Рис. 1).

послугується експресивними, асоціативно-образними лексичними засобами, які увиразнюють і надають додаткових конотативних значень висловлюванню: *Почну з того дня, як почалась ця історія з тобою, Гаюро. Це найінтересніший шматок мого життя* (Винниченко, 1927: 20). Визначний період існування персонажа митець намагається відобразити, не вдаючись до конкретизації, тобто без вказівки, з якого саме моменту почалась знакова подія (*з того дня*), та як довго вона тривала. Основним об'єктиватором часового проміжку життя постає трикомпонентна метафорична конструкція *шматок мого життя* (змодельована за структурою – іменник у Н. в. + займенник у Р. в. + іменник у Р. в.), яка не тільки визначає семантику, але й виявляє дещо знижений ціннісний вимір людського життя.

2. Концепт «Простір». Художнє втілення макроконцепту *життя* в оповіданні В. Винниченка «Дрібниця» репрезентовано й на рівні просторово-образних уявлень. Вербалізація просторових параметрів існування зреалізована крізь призму номена напрям у життєвому просторі: *Бондар штовхнув моє життя по такому напрямку, якого б ні-за-що ніхто не вгадав. А насамперед я* (Винниченко, 1927: 34); *Ти не живеш тепер, ти пливеш за життям: куди несуть тебе його потоки, туди ти й посуваєшся, не пробуючи плисти самому. От ти почни тепер плисти, почни хотіти плисти туди, куди ти хотів би, а не куди тебе несуть каламутні потоки* (Винниченко, 1927: 59–60). Життєві перипетії у творі письменник зображає у вигляді шляху, який персонаж має подолати й впоратися з усіма його труднощами. Просторова семантика лексичних одиниць на позначення активізації руху (*пливеш, несуть, посуваєшся*) відтворюють образ невпинності та непередбачуваності життя, яке, зрештою, непідвладне людській волі. Крізь призму точки зору персонажа письменник ототожнює людське життя з природною стихією – водою, а її фізичні властивості (*потоки*) з життєвими подіями, які можуть стрімко змінюватися.

Аналіз художнього макроконцепту, як основного складника індивідуально-авторської мовної картини світу, має на меті виявити його когнітивний механізм та вербальний арсенал. Під час дослідження було простежено взаємодію різних семантичних планів у структурній організації макроконцепту *життя*, що в результаті спричиняє поєднання просторових характеристик та особливостей соціального життя: *Гроші я мав, лекцій мені давати не треба було, шлях життя стелився мені рівний і спокійний: ні з чим не боротись, ні про що не турбуватись.* (Винниченко, 1927: 19). Метафоричне вираження «протяжності», як просторової ознаки аналізованого мовно-ментального конструкту об'єктивує умови існування, життєдіяльність та фінансове становище.

3. Концепт «Спосіб існування». Дослідження попередників доводять, що спосіб людського буття варто класифікувати за двома критеріями: 1) спосіб життя, що відповідає суспільним нормам; 2) спосіб життя, що порушує суспільні норми (Саєвич 2015: 70). Зважаючи на цей принцип поділу особливостей соціального життя, в оповіданні виявлено дві екзистенційні моделі буття персонажів. Із-поміж текстових фрагментів, що репрезентують макроконцепт життя, було виокремлено контексти, які в одних випадках акцентують на

моральних догмах, а в інших їх ігнорують. Протиріччя в судженнях оповідача виникає, коли перед ним постає питання сімейного життя: *Я женюсь з Люсею і зшулений, на-шпиньках боязко й покірно пройду все життя своє. Великим – велике, малим – мале.* (Винниченко, 1927: 16). Думки про шлюб та родину здаються персонажу незначними, що врешті спричиняє девальвацію життєвих цінностей у свідомості оповідача. Сімейне життя є традиційним та загальноприйнятим способом існування в соціумі, натомість для окремого індивіда така перспектива не видається вдалою, оскільки після роздумів про шлюб персонаж визнає власну постать дрібною та зляканою, про що свідчать візуальні характеристики (*зшулений, на-шпиньках, боязко, покірно*).

Спроба здійснити переоцінку духовних цінностей знаходить своє вираження в аморальному способі життя, що суперечить усталеним суспільним нормам: *Життя повинно бути повним, дужим і широким... Не чернець же я, справді. Вино, жєнщини, карти... Це ж і є життя... Вони ж цим і живуть... І от же щасливі. Чого ж я мушу киснути?* (Винниченко, 1927: 45). На протигагу сімейному життю оповідач ставить гедоністичний спосіб існування й вбачає в ньому низку переваг у порівнянні з попереднім.

4. Концепт «Якість життя». Не менш важливим аспектом дослідження є питання якісної характеристики життя, яке в першу чергу зумовлене певним рівнем матеріального забезпечення. Гарне фінансове становище, яке гарантує безбідне життя, має вагоме значення для подальшого існування в суспільстві: *Через те, що я ношу студентську тужурку, життя повинно бути медовим?* (Винниченко, 1927: 40). У наведеному текстовому фрагменті виразним образним засобом виступає атрибутивна метафорична сполука зі смаковою семантичною функцією, яка одночасно деталізує матеріальну спроможність персонажа, а також підсилює іронічність висловлювання. Вказівка на студентську тужурку слугує атрибутом вищого соціального статусу, а разом із тим об'єктивує фінансову незалежність, оскільки на початок ХХ століття не кожен пересічний міг дозволити собі навчатися в закладах вищої освіти.

Так чи інакше реалії життя доводять, що без матеріального достатку людині вкрай складно утвердитися в соціумі, тому втрата фінансових ресурсів може помітно відбитися в майбутньому: *Я навмисне став уявляти собі картини майбутнього життя після розриву: нужду, недоїдання, вічну шуканину «уроків», диряві черевики, голу, брудну кімнатку...* (Винниченко, 1927: 88). Негативно-оцінна характеристика аналізованого макроконцепту вербалізована за допомогою низки лексичних одиниць, що входять, до ядра концепту *бідність*.

5. Концепт «Діяльність». Невід'ємною частиною людського життя є різного роду діяльність, яка наповнює його змістом та сенсом, розкриває творчий потенціал та індивідуальність особистості у процесі виконання завдань задля досягнення поставленої мети. Відсутність необхідної зайнятості та зацікавленості в роботі викликає пригнічення, а в деяких випадках навіть і апатію: *Де, у кого те життя, що вони там плещуть про великі цілі, пристрасті величні? Де ж саме?* (Винниченко, 1927: 12). Кризові моменти у житті виникають, коли з'являється відчуття нерозуміння власного призначення.

Варто зауважити, що буденна та одноманітна діяльність не справляє позитивного враження на персонажа, оскільки він воліє займатись чимось величним.

Зрозуміти своє покликання можливо лише усвідомивши схильність до певної справи й відчувши задоволення від неї: ... *ходив на збірки пропагандистів, <...> щиро обурювався разом з ними на якусь «нетактовну постанову» комітету, сердився на вічну недостачу літератури й листків, іронізував над другими потайними організаціями — словом, робився справжньою частиною цього життя, переживав усе те, що давало тільки воно* (Винниченко, 1927: 82). Революційна діяльність персонажа поживає його повсякденне існування, а комунікативна взаємодія з однодумцями та спільна праця для покращення умов життя населення звеличує та стимулює до нових звершень. Основна авторська світоглядна позиція цього твору полягає в тому, що реалізувати себе в житті можна лише в тій справі, до якої є не тільки природний нахил та здібності, але й яка викликає позитивний емоційний стан та піднесений настрій.

6. Концепт «Емоції та почуття». Емоційні та почуттєві виміри життя найчастіше об'єктивовані амбівалентними психоемоційними станами, оскільки природна гнучкість мисленнєвих процесів індивіда налаштована миттєво пристосовуватися до змін, що відбуваються в соціальному середовищі та довкіллі: ...*він [товариш] пильнував їх [каторжан], силкувався добути з їхнього життя все, що дало б йому приємні переживання* (Винниченко, 1927: 58). У поданому контексті актуалізовано здатність абстрагуватися, змінювати вектор думок від негативно маркованих суспільних проявів до позитивних. Ключову роль відведено саме почуттєвій сфері персонажа, завдяки чому формується оптимістичне ставлення до життя. Та, на жаль, не завжди спрацьовує позитивно спрямований хід думок та суджень: *Чи я мав радість, справжню, велику радість? Пригадую собі, скільки я не перебирав своє життя, не знаходив.* (Винниченко, 1927: 36). Емоційний складник відіграє важливу роль у житті людини й значно впливає на її подальші дії. Оптимальним для психічного здоров'я є здатність до саморегуляції, характерною особливістю якої є поступова зміна настроїв (Шаронова 2013: 743). Однак постійне зосередження на негативних або ж нейтральних життєвих моментах, контекстуальним вербалізатором якого слугує метафорична конструкція, свідчить про порушення психофізіологічних функцій та наявність нервових розладів, які суттєво погіршують якість людського життя.

В оповіданні В. Винниченка «Дрібниця» аналізований лінгвоментальний конструкт досить широко репрезентовано на рівні денотативного кодування, проте й на рівні образного кодування є чимало текстових фрагментів, які об'єктивують та увиразнюють художній макроконцепт. Функціонування тропеїчних засобів у наративній системі художнього твору дозволяє відобразити індивідуально-авторський світогляд, ідеологічні пріоритети та естетичні ідеали. Серед експресивних стилістичних засобів найбільш уживаними є:

1) метафора: *Чорт мені в бур'янині, коли круг мене земля та цілі дерева? А над безоднею і бур'янина до життя прив'язує* (Винниченко, 1927: 10); ... *і з кожним днем все більше вростає я в нове своє життя* (Винниченко, 1927: 81);

2) епітет: *Озираючись на своє проповзане життя, я з посмішкою бачу, як цей закон гарно здійснився на мені; кожний мій рух, кожна моя акція фатально починалась з дрібниці й кінчалася нею* (Винниченко, 1927: 11);

3) порівняння: *«Можна знайти радість»... А чому ні? Я тільки не шукав, я жив, як слимак, у шкарлуні. Треба шукати, треба поширити своє життя!* (Винниченко, 1927: Винниченко, 1927: 36);

4) антитеза: *Видно, життя видається не райським яблучком, а кислицею...* (Винниченко, 1927: 39);

5) персоніфікація: *... мені здавалось, що все це срібне освітлення, ця музика, ці люди одягнені так гарно й чисто, все це стоїть по однім боці, а я по другім, і життя кожного з цих людей тісно зв'язане з життям всієї залі, а моє стоїть окремо* (Винниченко, 1927: 24).

Художні тропи є концептуальними образними засобами, за допомогою яких митець репрезентує філософське бачення екзистенційних проблем, які постають перед людиною. Індивідуально-авторські стилістичні новотвори виявляють високий рівень творчої майстерності письменника та розкривають смислове навантаження крізь призму асоціативно-образних номінацій та аналогій.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, багатоаспектність та співвіднесеність макроконцепту *життя* з іншими фрагментами дійсності, а також розгалужена структурна організація підтверджує його статус макроконцепту. Проведений аналіз мовних засобів в оповіданні В. Винниченка «Дрібниця» засвідчив, що художній макроконцепт *життя* має кореляційні зв'язки з цілою низкою різнорідних лінгвоментальних утворень. Виявлені мікроконтексти дозволили виокремити шість концептів, що належать до репрезентантів макроконцепту *життя*: *час, простір, спосіб існування, якість життя, діяльність, емоції та почуття*, які відтворюють реалії повсякденного життя людини. Основними вербалізаторами художнього макроконцепту *життя* слугують емотивні лексичні одиниці та метафоризовані сполуки з полісемантичною функціональністю, що об'єктивують аксіологічні виміри художнього тексту.

Окреслені репрезентанти макроконцепту *життя* потребують подальшого вивчення на матеріалі ранніх прозових творів письменника. Перспективу дослідження вбачаємо в компаративному вивченні художнього макроконцепту *життя* у творах пізнього періоду творчості М. Коцюбинського та творах раннього періоду творчості В. Винниченка з погляду семантики, структури та функцій.

Література

1. Близнюк, О. О. «Концепти життя і смерть крізь призму української та італійської ментальності». [В:] *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Сер. № 9. Вип. 1. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006: 183–187.
[Blyzniuk, O. O. «Kontsepty zhyttia i smert kriz pryizmu ukrainskoi ta italiiskoi mentalnosti» [V:] *Naukovyi chasopys NPU im. M. P. Drahomanova*. Ser. № 9. Vyp. 1. Kyiv: NPU im. M. P. Drahomanova, 2006: 183–187.]
2. Бобро, М. П. Аксіологічні та лінгвокультурні параметри концепту життя як складника української концептосфери : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2018. 227 с.

- [Bobro, M. P. Aksiolohichni ta linhvokulturni parametry kontseptu zhyttia yak skladnyka ukrainskoi kontseptosfery : dys. ... kand. filol. Nauk : 10.02.01. Kharkiv, 2018. 227 s.]
3. Бойко, Н. І., Коткова, Л. І. Експресивний потенціал ідіолекту Володимира Винниченка: лексичні та фразеологічні складники : монографія. Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 284 с.
[Boiko, N. I., Kotkova, L. I. Ekspresyvnyi potentsial idiolektu Volodymyra Vynnychenka: leksychni ta frazeolohichni skladnyky : monohrafiia. Nizhyn : Vyd-vo NDU im. M. Hoholia, 2017. 284 s.]
 4. Бойко, Т. В. «Аксиологічні виміри художніх концептів життя і смерть в оповіданні В. Винниченка “Дрібниця”». *Граматичні читання – XII : Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції 11-12 травня 2023 року / Донецький нац. ун-т імені Василя Стуса; наук. ред. А. Загнітко. Вінниця: ТВОРИ, 2023, 26–30.*
[Boiko, T. V. «Aksiolohichni vymiry khudozhnikh kontseptiv zhyttia i smert v opovidanni V. Vynnychenka “Dribnytsia”». *Hramatychni chytannia – KhIII : Materialy Mizhnarodnoi naukovo-teoretychnoi konferentsii 11-12 travnia 2023 roku / Donetskyi nats. un-t imeni Vasylia Stusa; nauk. red. A. Zahnitko. Vinnytsia: TVORY, 2023, 26–30.*]
 5. Головачева, К. Р. «Художній концепт як об’єкт наукового дослідження». [В:] *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. : Філологія. № 1107, Вип. 70, 2014: 45–49.*
[Holovacheva, K. R. «Khudozhnii kontsept yak obiekt naukovoho doslidzhennia». [V:] *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Ser. : Filolohiia. № 1107, Vyp. 70, 2014: 45–49.*]
 6. Іванова, І. Б. Фразеосемантичне поле «життя/смерть»: національні стереотипи та їх кореляції : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2008. 24 с.
[Ivanova, I. B. Frazeosemantychno pole «zhyttia/smert»: natsionalni stereotypy ta yikh koreliatsii : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk. Kyiv, 2008. 24 s.]
 7. Каціон, І. О. «Співвідношення когнітивних ознак опозиційної пари концептів життя і смерть у турецькій мовній картині світу». [В:] *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія 43. Том 2, 2019: 114–116.*
[Katsion, I. O. «Spivvidnoshennia kohnityvnykh oznak opozytsiinoi pary kontseptiv zhyttia i smert u turetskii movnii kartyni svitu». [V:] *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia 43. Tom 2, 2019: 114–116.*]
 8. Кравець, Л. В. «Метафоризація концепту життя в мові української поезії». [В:] *SlavVaria 1. Том 2, 2022: 141–149.*
[Kravets, L. V. «Metaforyzatsiia kontseptu zhyttia v movi ukrainskoi poezii». [V:] *SlavVaria 1. Tom 2, 2022: 141–149.*]
 9. Краснобаєва-Чорна, Ж. В. «Концептуальний аналіз як метод концептивістики (на матеріалі концепту ЖИТТЯ в українській фраземіці)». [В:] *Українська мова 1, 2009: 41–52.*
[Krasnobaieva-Chorna, Zh. V. «Kontseptualnyi analiz yak metod kontseptivistyky (na materialii kontseptu ZhYTTIA v ukrainskii frazemitsi)». [V:] *Ukrainska mova 1, 2009: 41–52.*]
 10. Приходченко, О. О. «Роль онтологічних метафор у вербалізації концептів життя – смерть у готичній картині світу». [В:] *Науковий вісник херсонського державного університету. Серія: Перекладознавство та культурна комунікація, Випуск 3, 2018: 42–47.*
[Prykhodchenko, O. O. «Rol ontolohichnykh metafor u verbalizatsii kontseptiv zhyttia–smert u hotychnii kartyni svitu». [V:] *Naukovyi visnyk khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriia: Perekladoznavstvo ta kulturna komunikatsiia, Vypusk 3, 2018: 42–47.*]
 11. Решетняк, О. О., Макуха, Д. М. Концепт життя/смерть в українській лінгвокультурології. *Перспективні напрямки сучасної науки та освіти : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції викладачів і студентів Донбаського державного педагогічного університету, учителів та учнів загальноосвітніх закладів (м. Слов’янськ, 17-19 травня 2017 р.) / відп. ред. Н. М. Маторіна. Слов’янськ: ДДПУ, 2017. Вип. 9. Ч. 1. 204–207.*

- [Reshetniak, O. O., Makukha, D. M. Kontsept zhyttia/smert v ukrainiskii linhvokulturolohii. *Perspektyvni napriamky suchasnoi nauky ta osvity : materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii vykladachiv i studentiv Donbaskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu, uchytelev ta uchniv zahalnoosvitnikh zakladiv (m. Sloviansk, 17-19 travnia 2017 r.)* / vidp. red. N. M. Matorina. Sloviansk: DDPU, 2017. Vyp. 9. Ch. 1. 204–207.]
12. Саєвич, І. Г. «Антропоцентричний вимір концепту “життя”». [В:] *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови*. Випуск 12: Збірник наукових праць / Відп. редактор М.Я. Плющ. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015, 66–67.
[Saievych, I. H. «Antropotsentrychnyi vymir kontseptu “zhyttia”». [V:] *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Seriiia 10. Problemy hramatyky i leksykologhii ukrainskoi movy*. Vypusk 12 : Zbirnyk naukovykh prats / Vidp. redaktor M.Ia. Pliushch. Kyiv : NPU imeni M.P. Drahomanova, 2015, 66–67.]
13. Селіванова, О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля –Київ, 2008. 712 с.
[Selivanova, O. O. Suchasna linhvistyka: napriamy ta problemy. Poltava: Dovkillia –Kyiv, 2008. 712 s.]
14. Черненко, О. І. «ЖИТТЯ як духовна цінність у мовній картині світу Віктора Бойка (на матеріалі збірки “Обличчям до багаття”)». [В:] *Мова і культура*. Випуск 20. Київ, 2017, 61–66.
[Chernenko, O. I. «ZhYTTIa yak dukhovna tsinnist u movnii kartyni svitu Viktora Boika (na materialii zbirky “Oblychchiam do bahattia”)». [V:] *Mova i kultura*. Vypusk 20. Kyiv, 2017: 61–66.]
15. Чистяк, О. Д. «Дослідження художнього концепту в лінгвопетичній перспективі». [В:] *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство*. Том 2, № 5, 2016: 157–159.
[Chystiak, O. D. «Doslidzhennia khudozhnoho kontseptu v linhvopetychnii perspektiviti». [V:] *Naukovyi visnyk DDPU imeni I. Franka. Seriiia «Filolohichni nauky». Movoznavstvo*. Том 2, № 5, 2016: 157–159.]
16. Шаронова, І. В. «Психічне здоров'я особистості як предмет психологічного дослідження». [В:] *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології» Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка та Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. № 20, 2013, 738–747.
[[Sharonova, I. V. «Psykhichne zdorovia osobystosti yak predmet psykhologichnoho doslidzhennia». [V:] *Zbirnyk naukovykh prats «Problemy suchasnoi psykhologhii» Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiiienka ta Instytutu psykhologhii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy*. №20, 2013, 738–747.]]

Використане джерело

1. Винниченко, В. К. Твори. Оповідання: 1-ше вид., Т. 4. Київ: Рух, 1927. 205 с.
[Vynnychenko, V. K. Tvory. Opovidannia: 1-she vyd., T. 4. Kyiv: Rukh, 1927. 205 s]

FEATURES OF THE VERBALIZATION OF THE MACROCONCEPT OF LIFE (BASED ON THE STORY OF V. VYNNYCHENKO "TRIFLE")

Tetiana Boiko

Department of Ukrainian Language, Teaching Methodology and Translation, Nizhyn Mykola Gogol State University, Nizhyn, Ukraine.

Abstract

Background: An integrative approach to the study of the functional features of language units has gained wide elucidation in modern linguistic science. The macroconcept of life is a universal and

key linguistic construct, which functions on basis of the worldview of representatives of various ethnic groups in general and in the idiolects of writers of a certain ethnicity in particular. The research of macroconcept of life as an element of the individual author's picture of the world will allow to identify common, different and original (occasional) features in the peculiarity of expression in the analyzed macroconcept.

Purpose: To analyze the linguistic and cognitive features of the artistic macroconcept of life, in particular to find out its semantic and functional manifestations and axiological parameters in the story belonging to the first period of V. Vynnychenko's work.

Results: The macroconcept of life belongs to the fundamental components of V. Vynnychenko's idiolect and is marked by socio-psychological and ideological-political influences that played a significant role in the formation of a personality in the conditions of the social system of that period of time. In the short story "Trifle" the analyzed macroconcept is most widely revealed precisely from the position of anthropocentrism, that is, the main emphasis is placed on the objectification of the value dimension of human existence. The main feature of the artistic macroconcept is the reflection of sensory-figurative thinking and individual authorial experience against the background of national views and ideas, which are marked by the influence of cultural factors. The macroconcept of life is represented in terms of time frames, spatial aspects, mode of existence, qualitative characteristics, activities, emotional and sensory dimensions of being, which reproduce the realities of everyday life.

Discussion: The multifacetedness and correlation of the macroconcept of life with other fragments of reality, as well as the extensive structural organization, confirm its status as a macroconcept. The analysis of linguistic means in V. Vynnychenko's story "Trifle" testified that the artistic macroconcept of life has correlations with a number of heterogeneous linguistic and mental formations. The main verbalizers of the artistic macroconcept of life are emotive lexical units and metaphorized compounds with polysemantic functionality that objectify the axiological dimensions of the artistic text.

Keywords: V. Vynnychenko, verbalization, life, concept, macroconcept, character, narrator, artistic concept.

Vitae

Tetiana Boiko is PhD student of the Faculty of Philology, History and Political and Law Sciences, the Department of Ukrainian Language, Teaching Methodology and Translation, Nizhyn Mykola Gogol State University, Nizhyn, Ukraine. Her areas of research interests include cognitive linguistics, linguistic conceptology and text linguistics.

Correspondence: tanyaboiko522@ukr.net

Надійшла до редакції 05 жовтня 2023 року
Рекомендована до друку 20 жовтня 2023 року